

Zsigmond Győző

A GOMBA SZÉKELYFÖLDI HELYNEVEINKBEN

1998-ban csupán 26 gombás helynévről tudtam, ezúttal majdnem 100-ról van adatom.¹ Mindaddig kevésbé kutatott, hogy a *gomba* szónak és gombaneveinknek van-e és mi a szerepe, jelentősége helynévhasználatunkban. Ennek a kérdésnek a részleges megválaszolását kísérelem meg a továbbiakban.

Gomba szavunk szláv jövevényszó, amely még a X. század előtt került nyelvünkbe. Első adatolása mint személynevet említi, csak később fordul elő (a Besztercei Szójegyzékben) közsökként.²

Sajátosan magyarnak tekinthető – és elég gyakori – helynévadási eljárás volt az, amelynek során pusztá személynévvel neveztek meg helyet, helységet.

Gomba helységnevünk a régi magyar *Gumba* személynévből (1138/1329) keletkezett. 1337 óta adatolt ilyen nevű település Pest megyében, Monortól északkeletre.³ Eltűnt helységnek is volt *Gomba* neve a Szilágyságban (a másik neve: Gombatelek).⁴ A somogyi Marcaliba *Gomba* néven olvadt be község 1927-ben (Marcali-Gombaként is emlegetik).

A bányavidéki Rozsaly-hegység csúcsán *Gomba* nevű sziklát tartanak számon.⁵ Téglavető gödör neve a somogyi Kazsokon.⁶ Italárusító hely a sümegei (Veszprém m.) Népkertben,⁷ élelmiszert árusító pavilon Révfülöpon (Veszprém m.),⁸ tájékoztató pont, épület a pesti Őrs vezér téren, buszmegálló épülettel (Jászapáti, Szolnok m.), presszó Gyöngyösön (Heves m.),⁹ és a sor bizonyára folytatható.

Mi a helyzet a Székelyföldön?¹⁰ Háromszéken Étfalva határában ilyen nevű erdőről van tudomásunk.¹¹ Sziklát neveznek így a Bodoki- és a Neme-re-hegységben. Régi vendéglő neve Szovátán (Maros-zék, Sóvidék) és italárusító hely a sepsiszentgyörgyi központi parkban (Háromszék).

A továbbiakban – pár kivétellel – általában a gombára utaló székelyföldi helyneveket mutatok be, aszerint csoportosítva őket, hogy képzett vagy összetett szavak-e.

Mielőtt erre sor kerül, hadd szóljak a kivétel névről, amely szerkezet szerint a *Gomba* helynévhez hasonlóan egy harmadik típust képvisel, az egyetlen morfémából álló, nem képzett szavakét.

Ez esetben nem biztos, hogy a helynév gombához kapcsolható: *Hilib* háromszéki falu (Kovászna m.). *Hilibnek*, *hiribnek* is mondják Székelyföldön is az ízletes meg a nyári vargányát (*Boletus edulis*, *B. reticulatus*).

Képzett szavak:

Cseperkés nevű dűlőnévről a felsőháromszéki Lemhényből van adatunk, e név egyik alakváltozata (*Csüperkés*) szintén határnév az orbaiszéki Teleken. Az említett két történeti adat mai megfelelőiről egyelőre nincs tudomásunk.¹² *Csiperkés* dűlőnév él ma is például az udvarhelyszéki Csehétfalván.¹³

Gombás. Lakott hely Váctól északra (egyik részét *Kisgombás*nak, a másikat *Óreggombás*nak hívják). Szlovákiában (az egykori Liptó vármegyében; szlovák neve: Hubová) és Kárpátalján is van *Gombás* nevű helység, így hívják a beregi járás egyik faluját (ukrán neve: Hribivci). A név jó gombatermő helyre utal.¹⁴ Háromszéken csupán dűlőnévként való előfordulásáról tudunk.

A kézdiszéki Torján erdő és kaszáló elnevezése.¹⁵ Valószínűleg az eddig ismertnél több helység határában is van *Gombás* nevű határrész.

Gombászó. Többszörösen képzett szó. A háromszéki Dálnok határneve volt. 1714-ből adatolt. A közelemben még ismerték, használták, de napjainkban már kihalt névnek számít csakúgy, mint a *Gombászóút* határnév.¹⁶

¹ ZSIGMOND Győző 1998, 100–103.

² TESz

³ FNESz

⁴ SZABÓ T. Attila – SZABÓ T. Ádám 1994, 38.

⁵ KAKAS Zoltán szóbeli közlése.

⁶ PAPP László – VÉGH József 1974, 392.

⁷ BALOGH Lajos – ÖRDÖG Ferenc 1982, 62.

⁸ BALOGH Lajos – ÖRDÖG Ferenc 1982, 201.

⁹ PELLE Béláné 1988, 128.

¹⁰ DÁVID Lajos – METZ József – SOLTZ László 1995, 84.

¹¹ SÁLvt, Étfalvi falujegyzőkönyvek, 1825. A név ma is él, főleg nyírfákból álló erdő neve.

¹² BOGÁTS Dénes 1929, 64, 70.

¹³ VOFKORI László é. n.

¹⁴ FNESz

¹⁵ Lásd HINTS Miklós 1997, 34.

¹⁶ Lásd BOGÁTS Dénes 1929, 58–59.

Összetett szavak (illetve több szóból álló nevek):

*Batizgombás*nak is nevezik *Gombástanyát*. Ez Batizhoz (Botiz) tartozó kis település (Szatmár m.). Román neve: Ciuperцени.

Csicsógombás az egykori Szolnok-Doboka vármegye, ma Szilágy megye települése.¹⁷ Román neve: Goștila.

Marosgombás falu Alsó-Fehérben, a mai Fehér megyében, Nagyenyed közelében. Román neve: Gâmbaş. A Székelyföldön nincs ilyen típusú helységnevünk.

Csiperkésdomb lemhényi dűlőnév, amelynek (ugyancsak történeti adat alapján) *Csüppörkésdomb* alakváltozata is fennmaradt.¹⁸

Gombásbérc hegytető neve Háromszéken Kászonfürdő, Gyertyános (Csángótelep) és Esztelnek határában.

Gombásné gödre: kaszáló (Kászonjakabfalva, Hargita m.)

Gombás-patak nevű ma is élő helynévre Torjáról (Kézdizék) és Vác vidékéről van adatunk.¹⁹

Gombás-sejmek: erdő és legelő (Siklód, Udvarhelyszék)²⁰

Gombászórét beszélő név Eresztevény egyik határ részére utalt egy 1737-beli feljegyzés szerint.²¹

Gombászóút (1776) a háromszéki Dálnok határneve volt a már említett *Gombászóval* együtt.²²

Gombászút lemhényi dűlőnévről 1801-es adat tanúskodik.²³

Helynév és gomba kapcsolatának egyik vonatkozását taglaltam eddig. Az sem mellékes, hogy a helynév milyen szerepet játszik a gombanév létrejöttében.

Növénynév és földrajzi név általában úgy kapcsolódik egymáshoz, hogy a hely viseli a növény nevét.²⁴ Ugyanez a helyzet a gombák esetében. Tanúság erre az eddig említett „gombás” helynevek lajstroma. Van azonban gomba is, nem csupán növény (henye boroszlán – *Daphne cneorum*), amelynek a neve fordított szabály szerint alakult. A gomba viseli termőhelyének a nevét. A hely neve köznevesül, és *-i* képzővel vagy anélkül válik a gomba nevévé. Így lett a felcsíki Csíkszentmihályon egy még biztosra nem azonosított galambgombaféle (*Russula*) neve: *ködi*, illetve *ködgomba*. *Ködnék* nevezik azt az erdőt, ahol ez a gombafaj terem. Elnevezői úgy tartják, hogy máshol nem lelhető fel a ködi gomba. Ez a vélekedés egyúttal sejteti, magyarázza a névadás indítékát.

A felsorolt „gombás” helynevek közül egynek a kapcsolata a gombával nagyon is megkérdőjelezhető (*Hilib*) ezt nem is vettem be alábbi statisztikámba.

Bekerültek viszont olyan kétségtelenül gombás vonatkozású nevek, melyek esetleg – olykor bizonyosan – csak közvetve kapcsolódnak a gombához, általában azért, mert a névadás indítéka valószínűleg nem a gomba, hanem a róla elnevezett, gombás vonatkozású nevet viselő személy (Gomba, Gombásné gödre), ezek lennének az álgombás helynevek, a többiek a valódiak.

Valószínűleg több gombás helynevünk nem került bele az adattárumba, remélhetőleg ez tovább fog gazdagodni, akár új, akár történeti – eddig fel nem fedett – nevekkkel.

Összesen 93 gombás magyar helynevet tart számon alulírott a Kárpát-medencében. Közülük 11 helynév székelyföldi. A 93 különböző elnevezés 129 tájrészt jelöl. Közülük 80 kapcsolódik általában a gombához, 13 pedig bizonyos gombafajtákhoz (négyféle gomba nevéhez). A legtöbb helynevünk (9, 6 különböző név) egy a Székelyföldön elő sem forduló gombanévhez, a vargányához (ízletes és nyári vargánya – *Boletus edulis* és *B. reticulatus*) kapcsolódik (ennek más elnevezései ismertek itt: medvegomba, hirib, németgomba, örménygomba, mátegomba stb.), de külön nevek jutnak a csiperkének (mezei csiperke – *Agaricus campester*) – s ezek mind székelyföldiek! – és a taplógombának például (*Fomes*, *Polyporus*). Noha ez utóbbi gombát jól ismeri a székelység, sőt hungarikumként a világon csak itt ismert (a sóvidéki Korondon) a tapló (*Fomes fomentarius* és kisebb mértékben a *Piptoporus betulinus*) felhasználása népi mesterség, népművészeti ág nyersanyagaként: helynévben való előfordulásáról még nem került elő adat. 18 név utal 20 településre, 5 név 5 településrészre, de egyikük sem székelyföldi település. 70 név (ebből kettő – Gomba, Gombás – helységnek is neve!) 99 határrészre vonatkozik. A több objektumra utaló székelyföldi helynevek a következők: *Gomba* (5), *Csiperkés* (2). Két gombás helynév esetében tudunk ejtésváltozatok meglétéről (*Cseperkés* – *Csüperkés*, *Csiperkésdomb* – *Csüppörkésdomb*).

A helységnevek – egy sem székelyföldi! – a magyar nyelvterület különböző részeiről valók (Erdély, Románia: 10 – 8 helység, Magyarország: 3 (+5 településrész neve), Ukrajna: 3, Szlovákia: 4) és a Kárpát-medence határain vagy a szélek közelében, ahol gombában gazdagabb a vidék, ott található; bizonyára nem véletlenül van ez így.

A dűlőnevek jórészt dunántúliak és székelyföldiek, valószínűleg azért, mert elsősorban e vidékeken nézett utána alulírott a tárgyalt kérdésnek, és mert Zala, Somogy és a Székelyföld sokféle gomba

¹⁷ SZABÓ T. Attila – SZABÓ T. Ádám 1994, 38.

¹⁸ BOGÁTS Dénes 1929, 64.

¹⁹ HINTS Miklós 1997, 34.

²⁰ JANITSEK Jenő – SZŐCS Lajos 2002, 24.

²¹ BOGÁTS Dénes 1929, 59.

²² BOGÁTS Dénes 1929, 59.

²³ BOGÁTS Dénes 1929, 64.

²⁴ Lásd PÉNTEK János 1997, 429–430.

szedésére alkalmas terület, ahol szép számmal gombásznak is.

Mindaddig nem vonhatunk le messzebbmenő következtetést a gomba fontosságáról a magyar névadásban, amíg például valamely növény vagy állat

(illetve neve) helyneveinkben betöltött szerepéről nem készül tanulmány, mert csak az összehasonlítás elvégzését követően bocsátkozhatunk becslésekbe a helynévanyag alapján. És természetesen folytatni kéne a gomba és a helynevek kapcsolatának a vizsgálatát.

Zsigmond Győző - Bukaresti Tudományegyetem, Hungarológia Tanszék, Bukarest, zsigmondgyozo@yahoo.com

Irodalom

- BALOGH Lajos – ÖRDÖG Ferenc (szerk.)
1982 *Veszprém megye földrajzi nevei*, I, Budapest.
- BALOGH Lajos – VÉGH József (szerk.)
1982 *Vas megye földrajzi nevei*, Szombathely.
2002 *Pest megye földrajzi nevei*, V, A nagykátai járás, Piliscsaba.
- BOGÁTS Dénes
1929 Háromszéki helynevek, in: Csutak Vilmos (szerk.): *Emlékkönyv a Székely Nemzeti Múzeum ötvenéves jubileumára*, A Székely Nemzeti Múzeum kiadása, Sepsiszentgyörgy, 58–71.
- DÁVID Lajos – METZ József – SOLTZ László
1995 Bányavidéki túrák. Barangolások a Gutin-hegységben, *EMKE-Füzetek*, 7–8, A Misztótfalusi Kis Miklós Közművelődési Egyesület kiadása, 84, Nagybánya.
- FICSÓR et alii
2006 *A Kárpát-medence autósatlása*, Topográf, Budapest.
- FNESz – KISS Lajos (szerk.)
1988 *Földrajzi nevek etimológiai szótára*, IV, bővített és javított kiadás, Akadémiai Kiadó, Budapest.
- HAJDÚ Mihály
1982 *A Csepel-sziget helynevei*, Akadémiai Kiadó, Budapest.
- HINTS Miklós
1997 A Bodoki-hegység hét településének család- és helynevei, *Magyar Névtani Dolgozatok*, ELTE, Budapest, 151.
- JANITSEK Jenő – SZÓCS Lajos
2002 Siklód jelenkori és történeti hely- és családnevei, *Magyar Névtani Dolgozatok*, ELTE, Budapest, 179.
- JANKUS Gyula
1997 A településnevek történelmi változásai Szlovákia mai területén, in: B. Gergely Piroska – Hajdú Mihály (szerk.): *Az V. magyar névtudományi konferencia előadásai*, II, Budapest–Miskolc, 341–344.
- KÁLMÁN Béla
1989 *A nevek világa*, IV, átdolgozott kiadás, Csokonai Kiadó, Debrecen.
- LELKES György (szerk.)
1998 *Magyar Helységnevezonostó Szótár*, Talma Kiadó, Baja.
- PAPP László – VÉGH József (szerk.)
1964 *Zala megye földrajzi nevei*, Zalaegerszeg.
1974 *Somogy megye földrajzi nevei*, Akadémiai Kiadó, Budapest.
- PELLE Béláné
1988 *Heves megye földrajzi nevei*, IV, Budapest.
- PÉNTÉK János
1997 A növénynevek és a földrajzi nevek viszonyáról, in: B. Gergely Piroska – Hajdú Mihály (szerk.): *Az V. magyar névtudományi konferencia előadásai*, II, Budapest–Miskolc, 427–430.
- PESTI János (szerk.)
1982 *Baranya megye földrajzi nevei*, I–II, Pécs.
- SEBESTYÉN Zsolt
2002 A Beregszászi járás 11 településének helynevei, *Magyar Névtani Dolgozatok*, ELTE, Budapest, 178.
- SEBŐK László (összeállította)
1990 Határokon túli magyar helységnevszótár, *Arany Lapok*, Budapest.
- SZABÓ M. Attila – SZABÓ M. Erzsébet
1992 *Erdélyi helységnevszótár*, Kriterion, Bukarest.
- SZABÓ T. Attila
2004 *Erdélyi történeti helynévgyűjtése. 5. Torda–Aranyos megye*, Magyar Nyelvtudományi Társaság, Budapest.
- SZABÓ T. Attila – SZABÓ T. Ádám
1994 Erdélyi magyar történeti helynévmutató, *Magyar Névtani Dolgozatok*, ELTE, Budapest, 131.
- SZEMERÉNYI Oswald
1982 Hungarica I. (NOS 1–17), *Études Finno-Ougriennes*, XV, Budapest, 391–405.
- TESz – BENKŐ Loránd (főszerk.)
1967–1976 *A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára*, I–III, Akadémiai Kiadó, Budapest.
- VAJKAI Aurél
1941 A gyűjtőgető gazdálkodás Cserszegtomajon, *Néprajzi Értesítő*, XXXIII, 231–258.

VOFKORI László

é. n. *Csebétfalva*. Forrás: <http://www.szekelykapuk.hu/csehetf.htm>

ZSIGMOND Győző

1998 A gomba helyneveinkben (Ciuperca în toponimele maghiare), *Névtani Értesítő*, 20, 100–103.

Ciuperca în toponimele din Secuime

(Rezumat)

Lucrarea documentează prezența cuvântului maghiar *gomba* ('ciupercă') în toponime, sensul și funcția denumirii localităților și edificiilor având în compoziție acest cuvânt. Se analizează peste 100 de toponime din Bazinul Carpatic. În prima parte se prezintă relația dintre aceste toponime și ciuperci. A doua parte descrie un fenomen mai rar în formarea toponimelor: situația când numele unei ciuperci este influențat de o toponimă.

Mushrooms in the Székely Toponyms

(Abstract)

The author explores the occurrence of the *mushroom* as a plant name in the name of settlements, furthermore, if the word mushroom and the Hungarian mushroom names have any function or significance in the use of toponyms. In his study, the author draws his conclusion on the basis of the analysis of more than 100 fungous toponyms. The first section of the study analyses the connection between toponyms and mushrooms. The second chapter is focusing on the exposure of a rare phenomenon, that how influences the toponym influences the formation of a mushroom name.